

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ПРАВДЮК АНГЕЛІНА ВАСИЛІВНА

Допускається до захисту:
в.о. завідувача кафедрою
міжнародних відносин і
зовнішньої політики,
д.е.н., доцент
Лимар В.В.
«_____» _____ 2022 р.

**АМЕРИКАНО-КИТАЙСЬКЕ СУПЕРНИЦТВО НА МІЖНАРОДНІЙ
АРЕНІ**

Спеціальність 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні
студії

Кваліфікаційна (бакалаврська) робота

Науковий керівник:
Прихненко М.І., старший викладач
кафедри міжнародних відносин
і зовнішньої політики,
к.політ. н.

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали/за шкалою ECTS/за національною шкалою)

Голова ЕК:

_____
(підпис)

Вінниця – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ОСНОВНА ХАРАКТЕРИСТИКА БЕЗПЕКОВОГО ВИМІРУ СВІТОВИХ ЛІДЕРІВ – США ТА КИТАЮ.....	6
РОЗДІЛ 2. ТОРГІВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ У ВІДНОСИНАХ США ТА КИТАЮ	18
2.1 Торгівельне протистояння світових лідерів: причини та наслідки	18
2.2 Вплив торгівельних війн на економічне зростання і розвиток у світі та Україні	28
РОЗДІЛ 3. ПРОТИСТОЯННЯ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ РОЗВИТКУ США ТА КИТАЮ	34
ВИСНОВКИ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	51

АНОТАЦІЯ

Правдюк А.В. Американо-китайське суперництво на міжнародній арені. Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2022.

У кваліфікаційній (бакалаврській) роботі досліджується сучасний етап відносин США і Китаю у політичному, безпековому та економічному вимірах. Зокрема, проаналізовано особливості зовнішньоторговельних зв'язків Китаю та США; проаналізовано наслідки впливу американо-китайської торгової війни на розвиток міжнародної торгівлі. Досліджено поняття інформаційної війни, здійснено порівняльний аналіз дефініцій інформаційної війни та інформаційного протистояння, визначено особливості та суть цих понять.

Ключові слова: Китай, США, американо-китайська торгова війна, міжнародні відносини, зовнішня торгівля, інформаційне протистояння.

55 сторінки. 37 джерел.

ABSTRACT

Pravduyk A.V. US-China rivalry on the international arena. Specialty 291 «International Relations, Public Communication and Regional Studies». Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2022.

The qualification (bachelor's) thesis examines present stage of the US–China relationship in political, economic and security dimensions. In particular, the foreign trade relations of China and the United States are analyzed; the effects of the impact of US-China trade war on the development of international trade have been analyzed. In the article the concept of information warfare is analyzed, it is also done comparative analysis of definitions of information warfare and information confrontation, the features and essence of these concepts are determined.

Key words: China, USA, US-China trade war, international relations, foreign trade, informational confrontation.

55 pages. 37 items.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження визначається значущістю і складним характером американсько-китайських відносин у сучасному світі.

Нині складно уявити світову торгівлю без різних конфліктів між її суб'єктами, а в часи глобалізації, конкуренція стає все більш загостреною. У боротьбі за найкращі умови торгівлі товарами, країни стають на шлях торгових воєн та конфліктів, і лише за останні десять років можна нарахувати близько десятка таких прикладів. Найяскравішим і наймасштабнішим прикладом звичайно ж є торгова війна між США та Китаєм.

На сьогоднішній день відносини двох найбільших економічних держав світу включають в себе як активне економічне співробітництво, так і воєнно-політичне суперництво та взаємну недовіру щодо один одного. Відповідно відносини, не зважаючи на їх економічну складову, є прохолодними. Трансформація міжнародної системи на початку XXI ст. має всеосяжний і глибокий за своїм змістом характер. У міжнародній системі підвищується роль і місце нових центрів впливу, поглиблюються і множаться нетрадиційні проблеми безпеки, вирішення яких вимагає консолідації зусиль всього світового співтовариства, посилюється взаємозалежність між державами, відбувається реформування глобальних фінансових інститутів, створених після закінчення Другої світової війни і аж до останнього часу монополюють керування західними країнами при визначальному впливі США.

Конфлікт, який зараз можна спостерігати між двома світовими гігантами, є особливо актуальною темою для дослідження, так як в глобалізованому світі, він не може торкнутися лише двох країн, які прямими чином задіяні у ньому. Ця торгова війна стосується і впливає на всі економіки світу, і більшою чи меншою мірою їх торкається.

Об'єктом дослідження виступають американо-китайські відносини.

Предметом дослідження є передумови та особливості суперництва між Китаєм та США на сучасному етапі.

Метою роботи є аналіз передумов та особливостей суперництва між КНР та США в сучасних міжнародних відносинах.

Для досягнення мети дослідження були поставлені наступні **завдання**:

- 1) проаналізувати стан вивчення зазначеної проблеми.
- 2) охарактеризувати безпековий вимір взаємовідносин між Сполученими Штатами Америка та Китаєм;
- 3) дослідити місце торгівельного протистояння в системі зовнішньополітичних відносин між державами;
- 4) визначити особливості, тенденції та чинники розвитку інформаційного протистояння між державами;
- 5) охарактеризувати місце України в протистоянні між США та КНР.

Практичне значення полягає в тому, що дана робота може бути використана як основа для подальшого дослідження суперництва двох світових лідерів – США та КНР на сучасному етапі. Матеріали кваліфікаційної (бакалаврської) роботи можуть мати певну цінність для подальшого використання викладачами, аспірантами та студентами в науково-дослідницьких та навчальних цілях, зокрема при вивченні курсів «Міжнародні відносини та світова політика», «Сучасні тенденції міжнародних відносин».

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження було представлено на IV Міжнародна наукова конференція студентів та молодих вчених «Травневі студії 2022: історія, міжнародні відносини».

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна (бакалаврська) робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел із 22 найменувань. Повний текст роботи становить 53 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ОСНОВНА ХАРАКТЕРИСТИКА БЕЗПЕКОВОГО ВИМІРУ СВІТОВИХ ЛІДЕРІВ – США ТА КИТАЮ

Одними з найважливіших відносин у світі можна вважати китайсько-американські, оскільки це відносини наддержави та потенційної наддержави. Відтак самі ці відносини все більш сприймаються як такі, що найбільше впливають на подальшу еволюцію міжнародних відносин фактично на всіх рівнях відносин двох держав-лідерів – геостратегічного, військово-силового, політичного, економічного, культурно-цивілізаційного, ресурсно-екологічного та ін. [1, с. 2].

Не дивлячись на те, що Китай вже багато років представляє пріоритетний напрямок у зовнішній політиці США, в американській політичній еліті до сих пір немає єдності поглядів по відношенню до цієї держави. Доктрини щодо Китаю після Другої світової війни розвивалися за принципом маятника – від «стримування» до «залучення». Китайські фахівці-міжнародники характеризують китайсько-американські стосунки як «поєднання співпраці і конкуренції» і при цьому підкреслюють, що йдеться про «звичайну міждержавну конкуренцію, це не конфронтація і тим більше не поворот до війни», тоді як «головною течією залишається співробітництво» [2, с. 93].

Домінуючим фоном формування сучасного безпекового середовища на думку М.В. Сунгуровського є світові процеси глобалізації, регіональної дезінтеграції та реінтеграції, що стають дедалі інтенсивнішими і значною мірою впливають на створення нової системи міжнародних відносин [3, с. 1].

Попри численні декларації про необхідність модернізації системи міжнародних відносин, більшість міжнародних інститутів та організацій, заснованих багато десятиліть тому, не зазнали з того часу принципового перегляду своїх засад, функцій, завдань, способів діяльності і взаємодії, продовжують намагатися розв'язувати міжнародні проблеми, використовуючи дещо вдосконалені правові механізми та інструменти, притаманні старій парадигмі світового порядку. Разом зі збільшенням на світовій арені кількості

важливих гравців, сьогодні та на середньострокову перспективу головними центрами сили залишаються США, ЄС, Китай і РФ. «Кошик» їх взаємовідносин між собою і з іншими міжнародними суб'єктами є дуже різноманітним: від співіснування, партнерства і взаємозалежності до несприйняття, суперництва та відкритого протиборства.

США – попри наслідки економічної кризи, певне зниження воєнно-політичної активності і зміну пріоритетів у реалізації своїх амбіцій, країна зберігає провідні позиції на світовій арені, потужний потенціал, фінансові, економічні, політичні та військові важелі впливу. США лідирують у науково-виробничому і споживчому секторах, присутні практично в усіх сегментах світових ринків, мають один із найпотужніших ядерних потенціалів, найсучасніші збройні сили, військові бази та союзників у ключових регіонах світу, є провідним гравцем у головних міжнародних інститутах та організаціях, зберігають здатність контролювати всі інші центри сили. Підвищується їх роль на ринку енергоресурсів. Водночас, США зазнають дедалі більшої конкуренції з боку держав, що претендують на ролі провідних світових і регіональних гравців.

Китай – є світовим гравцем, якому найбільшою мірою вдалося скористатися плодами глобалізації і модернізації економік західних країн, де пошук шляхів підвищення рентабельності призвів до переміщення виробництва і потрапляння передових технологій до азійського регіону. Китай сьогодні перетворився на нову світову потугу і продовжує нарощувати економічний і військовий потенціал – другий у світі та найпотужніший в регіоні. Він не позиціонує себе як світового лідера і зосереджує зусилля насамперед на зміцненні власних позицій в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, Південно-Східній, Центральній Азії і сусідніх регіонах РФ. Іншими його пріоритетами є: збереження та посилення власних позицій на ринках США – найкрупнішого торговельно-економічного партнера КНР; розширення доступу до природних ресурсів близькосхідного, африканського та південноамериканського регіонів; активізація кредитно-інвестиційної діяльності та фінансово-економічна експансія в Європі, Африці та Латинській Америці. Реалізація стратегічних цілей супроводжується

посиленням суперечностей з Індією, Росією, США, а також загостренням відносин з регіональними країнами. Проблемами, з якими Китай зіткнувся останнім часом, є суттєвий так званий «перегрів» його економіки, загострення внутрішньої соціальної і політичної ситуації.

Наразі баланс сил на світовій арені визначається рівнем впливу визнаних лідерів і створенням навколо них коаліцій лояльних держав. Найбільші потенціали та перспективи, з цієї точки зору, мають США і Китай. Обидві держави беруть участь у багатьох наявних потужних регіональних альянсах або є ініціаторами нових інтеграційних проектів (Трансатлантичне і Транстихоокеанське партнерство, Новий Шовковий шлях).

Сучасні світові тенденції зумовлюють швидкі та комплексні зміни в безпековому середовищі, спричиняють появу нових і трансформацію старих ризиків і загроз, у боротьбі з якими жодна держава не має достатніх спроможностей, а міжнародні інститути виявляють дедалі більшу неефективність.

В свою чергу, припинення «холодної війни» без адекватного «перезавантаження» міжнародного права, засад міжнародних відносин, всього світового порядку призвело до зростання турбулентності, яка охоплює практично всі аспекти життєдіяльності світової спільноти та загрожує – за умов браку відповідного реагування – появою непередбачуваних наслідків [3, с. 3-4].

Як вбачається, наразі все більше зростає необхідність у переконфігурації механізмів та інститутів глобального, регіонального та національного регулювання, зокрема у сфері забезпечення безпеки. На успіх такої переконфігурації можна розраховувати за умов збігу позицій якнайширшого кола суб'єктів міжнародних відносин та укладення юридично зобов'язуючих домовленостей між ними.

Дедалі в більшій мірі на процеси суперництва і взаємодії світових центрів сили впливатимуть недержавні суб'єкти, зокрема: транснаціональні компанії, недержавні міжнародні організації, мережеві спільноти тощо.

Головними ж пріоритетами суб'єктів міжнародних відносин у протидії та запобіганні сучасним загрозам повинні стати створення безпечного середовища, зміцнення систем колективної безпеки, налагодження між ними довіри і плідного співробітництва, налагодження надійних партнерських відносин, рішуча протидія будь-яким спробам в односторонньому порядку порушити норми міжнародного права.

У 90-х роках відбулося зміцнення економічних і військово-політичних позицій КНР. Враховуючи це, до початку нинішнього століття в американському суспільстві сформувалися дві основні позиції з питання майбутніх взаємовідносин з Китаєм. Ставлення зовнішньополітичного істеблішменту США до КНР в останні десятиліття традиційно ґрунтувалося на тому або іншому поєднанні двох важко сумісних концепцій:

- 1) досить прагматичній, помірній концепції неореалістичного «відповідального залучення» (responsible engagement) КНР для вирішення регіональних і глобальних проблем – при другорядному значенні пріоритетів просування демократичного «пакету» і політики «стримування за допомогою обмеження» (containment);
- 2) ідеологізованій неоконсервативній концепції «стримування» і форсованого просування демократичних цінностей.

Ця схема є відображенням боротьби двох ліній в американській політиці, що неминуче виливається в те чи інше їх поєднання, з питанням про те якими мають бути відносини Вашингтона і Пекіна в довгостроковій перспективі. Одна з цих ліній націлена на «стримування» Китаю, насамперед його зростаючої військової потужності.

Друга – виходить з доцільності курсу на залучення КНР для вирішення нагальних світових проблем, серед яких найбільш важливою для США є участь Китаю в підтримці безпеки в Східній Азії, особливо в її північній частині. Іншою найважливішою стороною лінії на «залучення» є забезпечення вигідних для США умов в торгівельно-економічних зв'язках з Китаєм.

Прибічники першої з них виходять з ліберальної концепції, відповідно до якої у світі, що складається з демократичних держав, не може бути ворогів – принаймні, таких, що обстоюють свої погляди силою. Вони вважають, що розвиток контактів у сфері торгівлі, охорони довкілля, науки і технологій сприяє зміцненню тих сил в Китаї, які виступають за міжнародну співпрацю і плюралізм усередині країни. Представники школи політичного реалізму пропонують розглядати Китай як неминучого морально небездоганного суперника, сьогоденної загрози для Тайваню, завтрашньої – для решти країн західної частини Тихого океану, а пізніше – світовому балансу сил. Згідно з цією точкою зору США повинні ставитись до Китаю так, як за часів «холодної війни» вони діяли відносно Радянського Союзу. В зв'язку з цим вони вважають, що необхідно створити союз азійських країн для стримування Китаю а також спонукати Японію на союз з США для того, щоб розділити покладений на США тягар оборони Азії і стримування КНР. Прибічники цієї позиції радять ставитися до Тайваню як до незалежної держави та військового форпосту і, таким чином, відкинути політику «одного Китаю» на якій базувалися китайськоамериканські стосунки з часу відновлення дипломатичних контактів в 1971 р. [2, с. 95-96].

КНР не є рівною, або майже рівною США за силою збройних сил, але стрімко розвивається і має мету до середини наступного десятиріччя стати рівними США, або перевищити їх військово. Про це у свідченнях на слуханнях Комітету Палати представників Конгресу США з питань асигнувань, заявив голова Об'єднаного комітету начштабів США генерал Марк Міллі.

Відповідаючи на прохання порівняти озброєння США та КНР у випадку конфлікту, Міллі відзначив, що Китай значно посилив свої збройні сили, пройшовши шлях від збройних сил, які були одновимірними, та піхоти, яка спиралась на селян, до «дуже значної військової сили» [4].

Стратегія національної безпеки США 2006 року відзначала тенденцію до перетворення Китаю на глобального актора, що вимагало від нього «відповідальних» дій на міжнародній арені. Висловлювалося сподівання, що

Китай дотримається своїх зобов'язань із «мирного розвитку» і співпрацюватиме зі США у вирішенні спільних викликів та реалізації взаємних інтересів.

За аналізом впливового американського аналітика Р. Хаасса, голови Ради із закордонних справ, міжнародна ситуація на початку XXI ст. створювала нові можливості для співробітництва між США і Китаєм, оскільки в новій глобальній системі, охарактеризованій ним як «безполярний світ», конкуренція та конфлікт між великими державами перестали бути рушійною силою міжнародних відносин. Позитивний розвиток американсько-китайських відносин, до якого варто прагнути, на його думку, мав відбуватися в рамках «вибіркового партнерства», яке характеризувалося їх готовністю і здатністю співпрацювати і вирішувати ті проблеми, де їхні інтереси збігалися [5, с. 84].

Наразі беззаперечне лідерство утримують США, займаючи місце на сучасній світовій арені головним актором. Однак, беручи до уваги динамічність систем міжнародних відносин, не втрачає актуальність питання, щодо втримання США свого місця на вершині світового політичного олімпу в поточному столітті. Аналізуючи вітчизняну та світову літературу варто зазначити, що складно утримувати позицію лідера тривалий час.

Головна консолідована позиція вчених та аналітиків полягає в тому, що в умовах зростання впливу Китаю в глобальній економіці і розширення його можливостей по проектуванню військової сили суперництво між Сполученими Штатами і Китаєм стає неминучим. Лідери обох країн оптимістично заявляють, що цим суперництвом можна управляти без зіткнень, що загрожують глобальному порядку [1, с. 6].

У рамках щорічної доповіді Конгресу США 3 листопада 2021 року Пентагон оприлюднив огляд розвитку військового потенціалу КНР. Автори документа вважають, що Китай дедалі відвертіше заявляє про свої амбіції та наміри, Піднебесну сприймають як «виклик, що розвивається» й володіє потужними економічними, дипломатичними, військовими та технологічними засобами для створення «постійної загрози стабільності міжнародної системи». Збройні сили КНР — Народно-визвольна армія Китаю (НВАК) — організаційно складаються

з сухопутних військ, ВМС, ВПС та РВСП загальною чисельністю 1 млн 170 тис. військових. У 2021 році оборонний бюджет становив \$209 млрд.

Основу мілітарної потуги Китаю становлять Стратегічні сили НВАК, що складаються з наземного, морського й авіаційного компонентів. За оцінюваннями, ядерний арсенал КНР сьогодні становить понад 350 зарядів.

Наземний компонент представлений Ракетними військами стратегічного призначення, які мають на озброєнні до 246 пускових установок балістичних і крилатих ракет кількох типів. Найсучаснішими з них є БР середньої дальності DF-26, міжконтинентальні БР DF-31AG і DF-41, крилаті ракети (КР) CJ-100 та гіперзвукова ракета DF-17. В останньої наявний плануючий блок, здатний гарантовано долати будь-яку систему ПРО.

Морський компонент містить шість ракетних атомних підводних човнів (АПЧ) типу 094, які несуть по 12 БР JL-2 з підводним стартом і дальністю дії до 7 тис. км, що дає змогу досягати цілей на Алясці, значній частині Євразії та західній частині Тихого океану. Ці АПЧ планують переозброїти на модифіковану БР JL-2С. Тривають випробування нової морської БР JL-3, якою буде озброєно нові АПЧ типу 096, здатні тримати під прицілом територію США, не виходячи з територіальних вод Китаю.

Авіаційний компонент містить стратегічну авіацію – 60 бомбардувальників Н-6N з дальністю дії 3,6 тис. км (копія радянського Ту-16) і тактичну — до 40 винищувачів-бомбардувальників Q-5 (копія МіГ-19). Останні поступово замінюють на сучасні багатоцільові літаки J-16 (копія Су-27). Загальний запас ядерних авіабомб Б-4 і Б-5 становить 160 одиниць.

У 2015 році Китай розпочав масштабну модернізацію збройних сил у напрямі формування компактного й керованого війська, усунення зайвого бюрократичного навантаження та ланцюгів ухвалення й передачі рішень. НВАК готується «на рівних перемагати державу світового рівня (США), протистояти агресії та втручанням у сфери впливу Китаю, а також здійснювати військову інтервенцію назовні (на Тайвані, в Південно-Китайському морі тощо)».

Одним із визначальних векторів розвитку стало розроблення нової воєнної доктрини НВАК, яка віддає пріоритет ураженню інформаційних систем противника. Вважають, що війни майбутнього точитимуться насамперед усередині суспільств атакованих країн, які слід розбити, послабити й переконати на власну користь, без необхідності суто воєнних дій. Важливу роль доктрина відводить кібервійськам і нав'язуванню противнику іншого формату протистояння, де будь-яку військову перевагу може бути нейтралізовано шляхом впливу на системи управління тощо. У рамках реформи у 2015 році було створено Сили стратегічного забезпечення (ССЗ) НВАК, відповідальні за кібервійну, космічні війська і РЕБ. Також у структурі НВАК діє Департамент мережевих систем, відповідальний за кібервійну. Імовірно, йому підпорядковані структури на зразок підрозділу 61398 (Шанхай), що спеціалізуються на операціях у комп'ютерних мережах і кібершпигунстві, насамперед проти англомовних країн.

Саме китайська розвідка стояла за кібератаками 17 і 22 вересня 2021 року на 370 серверів щонайменше дев'яти найбільших оборонних, технологічних та енергетичних компаній США та підрядників Пентагону. Ішлося про проникнення в закриті мережі компаній і викрадення великих обсягів конфіденційних даних.

Зазначене доповнюють іншими засобами на державному рівні. Пекін, як зазначає індійський експерт Брахма Челлані, у своїй глобальній гібридній війні керується офіційною доктриною «Трьох війн» з використанням правової, психологічної та медійної зброї, що впливають на суспільну думку. Використання зазначених засобів разом з демонструванням військової сили не просто підживлює історичні фантазії Піднебесної. Гібридна агресія без жодного пострілу дає їй змогу мати істотні територіальні здобутки й уже перетворюється на вирішальний у регіоні. На думку Челлані, Пекін застосовує правову зброю для переписування правил задля легітимізації незаконних дій заднім числом.

17 жовтня 2021 року британське видання Financial Times повідомило про випробування Китаєм гіперзвукової платформи, яка після польоту навколо Землі

атакувала наземну ціль на одному з полігонів у материковій пустелі. Однак не можна виключати, що йдеться про випробування нового гіперзвукового засобу подолання системи ПРО США й порушення Китаєм наявного нині статус-кво в системі ядерних озброєнь. У листопаді 2021 року західні розвідки зафіксували будівництво НВАК у материковій пустелі натурних макетів американських авіаносців — саме в один з них мала влучити гіперзвукова бойова частина, про яку повідомляла FT. Зазначені макети слугують для відпрацювання ударів по них із використанням нових протикорабельних БР, зокрема з гіперзвуковими бойовими БЧ, здатними рухатися зі швидкістю понад п'ять Махів, що ускладнює перехоплення силами ПРО.

У серпні 2021 року Китай показово запустив з різних напрямів дві протикорабельні БР, які влучили в корабель-мішень, що рухався в Південно-Китайському морі за кілька тисяч кілометрів від точки старту ракет. За даними видання Business Insider, це була перша відома демонстрація БР, здатних уражати рухомі надводні цілі. Коментуючи цю подію, Ван Сянсуй, професор Університету Бейхан (Пекін), назвав її «попередженням для США».

Найбільшим викликом з боку Китаю вважають швидкий розвиток космічних систем озброєння. Про це 3 листопада 2021 року на міжнародній конференції Global MilSatCom'21 у Лондоні заявив генерал Бредлі Ченс Солтмен, заступник командувача Космічних сил США з космічних, кібернетичних і ядерних операцій. За його словами, хоча сьогодні Сполучені Штати залишаються провідною космічною державою з погляду й кількості супутників на орбітах, і космічних технологій, є ризик втратити переваги в разі конфлікту в космосі. Адже космічне угруповання США може перетворитися на ціль для противника. І якщо китайці випередять американців у розвитку космічних технологій, вони здобудуть стратегічну перевагу.

Думку Солтсмена поділяє також міністр оборони генерал Ллойд Остін. Тому важливим завданням для Вашингтона й союзників він назвав утримати перевагу в космосі й далі розвивати відповідні технології та створити космічні системи, стійкі до загроз.

На відміну від США, Китай не має розгалуженої системи військових баз для забезпечення в разі необхідності глобальної проєкції сили в будь-якому регіоні світу. Проте в Пекіні розуміють важливість останніх для забезпечення економічних інтересів і захисту стратегічних ланцюгів морських експортних і імпорتنих перевезень. Щоправда, формально китайці не називають свої закордонні опорні пункти від портів Південно-Китайського моря до Джибуті військовими базами.

Першою закордонною військовою базою НВАК стала база біля порту Дорале в Джибуті, що діє з 1 серпня 2017 року. Це кінцева станція побудованої КНР залізниці, яка пов'язує порт з іншими об'єктами китайського проникнення в Африці, де сьогодні працюють до 1 млн китайців. Другу закордонну військово-морську базу — цього разу в Пакистані — компанія China Communications Construction Company будує на півострові Дживані поблизу глибоководного порту Гвадар (китайці побудували його у 2007 році). З 2013-го порт передали в управління Китаю в обмін на \$2,6 млрд інвестицій у розвиток місцевої інфраструктури.

Гвадар є ключовою ланкою китайсько-пакистанського економічного коридору та однією з основних складових плану Сі Цзіньпіна «Один пояс, один шлях». А бази у Гвадарі та Джибуті слугуватимуть важливим компонентом забезпечення китайської військової присутності в Індійському океані й безпеки афроазійських комунікацій КНР. Про це ще в січні 2018 року писав китайський експерт Чжоу Ченминь. Щоправда, не зрозуміло, як поява у Гвадарі військово-морської бази Китаю корелюватиме зі статусом Пакистану як основного союзника США поза НАТО (з 2004 року), а також як реагуватиме Вашингтон.

За повідомленням видання The Wall Street Journal, з посиланням на американську розвідку, база може стати першим таким китайським об'єктом на Атлантичному узбережжі Африки. Генерал Стівен Таунсенд, командувач американських сил в Африці, у доповіді Сенату США підкреслив, що поява на атлантичному узбережжі Африки китайської військово-морської бази «становитиме величезну загрозу». Радник президента США з питань

національної безпеки Джон Файнер у жовтні 2021 року спеціально відвідав Екваторіальну Гвінею, де намагався переконати президента Теодора Обіангу відхилити пропозицію Пекіна щодо створення бази. Та, мабуть, диктатор вважає китайські інвестиції привабливішими [6].

Економічне і технологічне домінування США підкріплюється колосальним військовим потенціалом. Після розпаду біполярної системи вони не послабили своїх силових позицій і не скоротили витрат на оборону, а, навпаки, прискорили модернізацію свого військового арсеналу. Це обґрунтовується як потребою в новітніх оборонних замовленнях для концернів, підприємств, які спеціалізуються на виробництві зброї, так і необхідністю фінансування нових технічних розробок, економічний зиск від використання яких підтримує економіку гегемона.

США є єдиною державою, яка спроможна створити глобальну військову коаліцію, як це було у разі проведення воєнних операцій в Югославії та Іраку. Силкові можливості гегемона ґрунтуються на численних і кваліфікованих збройних силах, на широких та потужних союзах, розгалуженій розвідувальній мережі, ефективній індустрії виробництва озброєнь, політичній волі використовувати свої силові можливості, здатності швидко мобілізувати та переміщувати на величезні простори значні військові контингенти. Потужність глобального масштабу включає в себе стратегічну і тактичну ядерну зброю, ударні підводні човни поряд із супутниками у космосі та флотом із дванадцяти важких авіаносців [7, с. 35].

Таким чином, США припускають імовірність перетворення КНР у наддержаву, що несе загрозу безпеці Америки не лише у Східній Азії, але й на Близькому Сході та в Центральній Азії. Усіма наявними засобами США будуть намагатися загальмувати процес перетворення КНР у наддержаву, чи іншими словами, самостійний центр світової політики глобального масштабу з тим, щоб зберегти за собою статус одноосібного лідера-гегемона.

Отже, вбачається безперечне лідерство США у сучасній системі міжнародних відносин. Однак статус лідера потребує величезної мобілізації

ресурсів задля збереження високого статусу. Вищезазначене свідчить про те, що гегемоніві буде дедалі складніше контролювати сучасні багаторівневі світові процеси. Крім того, США стає все складніше розраховувати на підтримку союзників.

РОЗДІЛ 2. ТОРГІВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ У ВІДНОСИНАХ США ТА КИТАЮ

2.1. Торгівельне протистояння світових лідерів: причини та наслідки

США та КНР – найбільш залучені у міжнародну торгівлю країни: Китай – найбільший світовий експортер, а США – імпортер. США утримують статус лідируючої економіки світу ще з середини XX століття, але останні десятиріччя особливо стрімкий розвиток демонструє КНР, виборовши собі лідерство на ринках більшості країн світу. Втрата США експортних ринків, від’ємний торговельний баланс та залежність від імпорту з Китаю поглиблюються й надалі, що стало одним із поштовхів американської влади до запровадження протекціоністських заходів і розв’язання торгової війни. Безперечно, ведення торгової війни економічними країнами-гігантами може призвести до неочікуваних наслідків для всієї світової економіки, саме тому аналіз торгових потоків США з КНР та відстеження їх динаміки по мірі поглиблення протекціоністських заходів є дуже важливим [8, с. 35].

Незважаючи на досить потужне протистояння, США та Китай намагалися досягнути певних компромісів і подолати хоча б частково бар’єри у двосторонній торгівлі. За результатами непростих переговорів США та Китаю на початку 2020 року все ж вдалося укласти Економічну та торговельну угоду між урядом Сполучених Штатів Америки та урядом Китайської Народної Республіки, якою передбачено врегулювання проблемних питань у таких сферах, як інтелектуальна власність, передача технологій, торгівля сільськогосподарською продукцією, фінансові послуги, макроекономічна політика і обмінний курс, забезпечення прозорості. Водночас, першою фазою угоди у торговельній сфері досягнуто домовленостей щодо збільшення поставок до Китаю із США промислових товарів, сільськогосподарської продукції, енергетичних товарів та послуг на загальну суму не менше 200 млрд дол. США протягом 2020-2021 рр. порівняно з обсягом експорту у 2017 році. Важливо

також, що угодою передбачено запровадження системи врегулювання спорів між країнами.

Натомість, США погодились значно змінити свої тарифні дії відповідно до розділу 301. США зберігатимуть 25-відсоткові тарифи на приблизно 250 мільярдів доларів китайського імпорту, а також 7,5-відсоткові мита на приблизно 120 мільярдів доларів китайського імпорту.

Загалом перша фаза угоди повинна була з одного боку знизити ставки ввізних мит США та стимулювати закупівлі Китаєм американської продукції. Однак, аналіз торгівлі між США та Китаєм демонструє протилежні тенденції.

За даними Інституту міжнародної економіки Петерсона, станом на вересень 2020 року останні офіційні дані показують, що Китай не виконує свої зобов'язання, імпортувавши американських товарів лише на 65,9 млрд дол. США, що становить 53 % від очікуваного за цей період показника. Хоча частина експорту США до Китаю, включаючи медичні вироби, свинину та напівпровідники, збільшилася у 2020 році, фактично, загальний обсяг китайського імпорту американських товарів на сьогодні нижчий, ніж був до того, коли США почали запроваджувати мита на китайські товари у 2018 році.

Серед причин, чому Китай не досяг цілей першої фази угоди, можна виокремити економічні проблеми в економіці Китаю, викликані пандемією COVID-19, а також наслідки таких факторів, як авіакатастрофи, спалахи хвороб тварин, експортний контроль, рішення Світової організації торгівлі, тривалий вплив запроваджених тарифів тощо.

Очевидно, що від високих тарифів на імпорт китайської продукції страждають американські споживачі та зазнають втрат деякі американські компанії через те, що ввізне мито сплачують імпортери із США, а не китайські експортери. З огляду на це, за даними закордонних ЗМІ, нещодавно більш ніж 3500 американських компаній, серед яких кілька найбільших представників американського бізнесу, включаючи Target і Home Depot (роздрібна торгівля), Tesla і Ford (виробники автомобілів) тощо подали позов до суду США з міжнародної торгівлі [9, с. 4-5].

У 2018 році почалася торгова війна між Сполученими Штатами Америки та Китаєм. Країни встановили взаємні мита на низку продуктів. Однак, незважаючи на торговельну війну, 2021 року Пекін і Вашингтон були найбільшими комерційними партнерами – оборот між країнами склав рекордні \$755 млрд. Китайський профіцит сягнув \$400 млрд. США найбільше купують у КНР електроніку, продукти машинобудування, іграшки, меблі і текстиль. Лівова частка китайського імпорту з Америки – це напівпровідники, автомобілі та літаки, медичне обладнання, фармакологічні продукти. Корпоративні інвестиції Вашингтона в КНР складають \$260 млрд, натомість Пекін вклав у США \$155 млрд.

Торговельна структура ілюструє, чому Пекіну та Вашингтону вигідно співпрацювати. По-перше: Америка залежить від дешевого китайського імпорту, який економить кошти споживачів у США – у середньому \$1000 щорічно для одного домогосподарства. По-друге: американські корпорації мають доступ на величезний ринок Китаю, де роблять надприбутки – там їхні продажі сягають сотень мільярдів доларів. 20% профіту корпорацій Apple та Intel надходять саме з КНР. По-третє: китайська частка є найбільшою в глобальних ланцюжках постачань американських корпорацій. Дешеві китайські компоненти драматично знижують витрати компаній США на виробництво. По-четверте: отримуючи величезні доларові надходження через торговельний профіцит, Пекін на них скуповує цінні папери казначейства США. Так китайці допомагають Вашингтону зменшувати бюджетний дефіцит.

Ключовий інтерес Америки в роботі з Китаєм – можливість її компаній продавати свої товари на ринку КНР. Корпорації заробляють, а потім інвестують кошти в розробку нових продуктів і загалом у R&D. Себто Китай допомагає Америці здійснювати інноваційний ривок, що дає змогу США утримувати технологічне лідерство. Паралельно грошові потоки збільшують об'єм фінансового ринку США – ресурсної бази американського бізнесу.

Пекін знає про цю найголовнішу залежність-вразливість Вашингтона. Через страх втратити доступ до півтора мільярда споживачів Apple виконує вимоги

Китаю щодо «чутливих тем», видаляючи «небажані» застосунки в App Store, а американські бізнесмени, на кшталт генерального директора інвестиційного банку JPMorgan Chase Джеймса Даймона, публічно виправдовуються за невдалі жарти про Комуністичну партію Китаю.

Пекін створює з американськими корпораціями ланцюжки постачань, надає іноземним компаніям дешеві складові, а також дозволяє Вашингтону вигідно працювати на своєму ринку. Натомість Китай отримує від США найцінніше: технології та високотехнологічну продукцію. Американські чипи-напівпровідники – найважливіша частина ланцюжків постачань китайських технологічних гігантів, а західне ноу-хау потрібне КНР для створення власних індустрій. У майбутньому Пекін воліє відмовитись від високотехнологічного імпорту – адже від нього Китай залишається критично залежним.

Фактично технологічна залежність є основною вразливістю Китаю перед США, особливо в царині напівпровідників. На необхідності її ліквідувати публічно звертає увагу президент Сі Цзіньпін: «Ми маємо розвивати свої технології, щоб позбутися залежності від іноземних постачальників». Купуючи літаки чи інші продукти американського машинобудування, КНР просто задовольняє попит ринку. Адже Пекін за допомогою реверсного інжинірингу та отриманих західних технологій уже сам навчився їх виробляти. Наприклад, китайський літак Comac C919, випущений на ринок у 2021 році, називають конкурентом Airbus A320 і Boeing 737.

Також КНР критично залежна від імпорту енергоносіїв – нафти, зрідженого природного газу (ЗПГ). США, найбільший виробник нафти на планеті, також продає свої енергоносії Китаю – тільки 2021 року Пекін і Вашингтон уклали 20-річну угоду вартістю \$30 млрд на постачання американського ЗПГ до Китаю. Однак процент американських енергетичних продуктів у загальному імпорті нафти та газу КНР невеликий – до 5%. Але Америка може серйозно вплинути на Пекін, якщо закриє шляхи постачання нафти та газу до Китаю, наприклад, влаштує морську блокаду Малаккської протоки, через яку більшість енергоносіїв потрапляє до КНР. Через це Китай останніми роками активно шукає

континентальні, а не морські шляхи імпорту нафти на газу – Пекін усе більше купує енергетичні продукти в Росії, Центральній Азії, на Близькому Сході.

Найбільшою перевагою КНР є велика кількість людей. У сьогоднішньому світі цифрових технологій Китай з майже півторамільярдним населенням генерує неймовірний об'єм інформації – нову інформаційну нафту для технологічних гігантів. Та зокрема, китайці перестали бути дешевою робочою силою, їхня купівельна спроможність значно зросла – тому КНР усе більше цікава світу як динамічний ринок. Китайці традиційно заощадливі – вони звикли заощаджувати кошти, тому в КНР високий рівень заощаджень, який може прискорити національне споживання.

Але населення Китаю поступово скорочується, що є великим викликом для Пекіна. 2021 року в КНР народилось 10.6 млн людей, а померло 10.1 млн. Кількість померлих невпинно зростає, а нація старіє: 20% китайського суспільства – це літні люди за 60 років. Скоро на одного молодого китайця перепадатиме декілька пенсіонерів. При цьому рівень приросту населення КНР постійно знижується: китайський індекс фертильності один з найменших у світі.

Китай насолоджуватиметься зростанням матеріального багатства і збільшуватиме споживання, але він скоро зіткнеться з демографічною кризою, а соціально-економічні витрати драматично зростуть. До цього часу КНР необхідно встигнути модернізуватися, інакше вона технологічно поступиться США та програє конкуренцію загалом.

Останнім шансом Китаю виграти економічні перегони в цьому сторіччі є подолання своєї найбільшої слабкості – технологічної відсталості та залежності від США. Тому Пекін:

- постійно нарощує інвестиції в наукові розробки – R&D. Це вже дало свої плоди у вигляді збільшення наукових публікацій і китайських патентів;
- спонукає молодь вивчати прикладні науки – за кількістю інженерів КНР випереджає США;
- всебічно розвиває креативність людей, їхній потенціал.

Америка наразі перевершує Китай:

- у створенні нових технологій;
- за розміром номінального ВВП на душу населення – у шість разів;
- у гегемонії долара як глобальної валюти;
- кращому розвитку людського капіталу;
- більшій продуктивності праці, організованості та ефективності інвестицій.

Але США зіткнулись із серйозними внутрішніми викликами, посилення яких ставить під загрозу стабільність і подальший розвиток Америки. Головним питанням є соціально-економічний розвиток країни та зменшення економічної нерівності.

1% населення США володіє капіталом у \$43 трлн, тоді як 50% – лише \$3 трлн. Статки трьох найбагатших американців еквівалентні тому, чим володіють 165 млн їхніх співвітчизників, котрі не є фінансово успішними. За останні роки розрив між бідними та багатими тільки збільшувався.

Вашингтон розуміє необхідність покращення соціально-економічного становища та більш справедливого розподілу національного багатства. Адміністрація Джо Байдена, по-перше, збільшує інвестиції у створення робочих місць, підтримуючи населення під час пандемії, – за рік з'явилося 6.2 млн нових вакансій. По-друге, у США розпочалося власне «велике будівництво» – Конгрес прийняв план відбудови інфраструктури обсягом у \$2 трлн. По-третє, Америка стимулює нарощення інновацій корпораціями. По-четверте, публічно відбувається дискусія про необхідність структурних економічних реформ.

Отже, констатуємо, що наразі Китай та США перебувають у гострій економічній конкуренції. Америка сьогодні лідирує, насамперед у технологічній царині, але Китай докладає великих зусиль, щоб наздогнати США. Конфронтація між країнами поглиблюватиметься, а її потенційною розв'язкою може бути військовий конфлікт, що остаточно розділить світ на два табори з власними економічними та технологічними системами [10].

Торгова війна між США та Китаєм, яка набула ескалації з 2018 року, може призвести до переорієнтації торговельних потоків США та Китаю, відповідно відбудеться збільшення присутності китайської продукції та продукції США на

ринках третіх країн, а також збільшення присутності імпорту з третіх країн на цих двох ринках.

З часом, ситуація яка склалася і доповнилася іншими політичними та економічними факторами сформувала ґрунт для виникнення торговельного конфлікту.

Отже, щодо причин виникнення торгового конфлікту, то можна виділити наступні:

Перша та найбільш помітна причина полягає у тому, що Китай є країною, з якою в Америки найбільший торговий дефіцит. Даний факт говорить про те, що торгівля не є збалансованою, справедливою і такою що приносить більше шкоди економіці США, ніж користі. Багато в чому це зумовлено тим, що Китай використовували як виробничий майданчик багато виробників технологічної продукції. Американські компанії експортували до Китаю матеріали і компоненти, повертаючи потім назад додому готову продукцію. Наприклад, згідно з даними компанії Apple, у них є 200 постачальників, що мають більше, ніж 900 об'єктів по всьому світу, з яких лише 358 знаходяться в Китаї. Телефони Apple збираються головним чином у Китаї тайванськими компаніями (Foxconn і Pegatron) з використанням ряду проміжних товарів, що імпортуються з-за кордону (або у багатьох випадках проміжних продуктів, вироблених іноземними фірмами у Китаї). Вважається, що додана вартість, що створюється в Китаї при виробництві iPhone, дуже маленька у відношенні до загальної вартості продукту, оскільки в основному вона формується тільки із збірки з інших елементів і компонентів. Apple Corporation, з іншого боку, вважається найбільшим бенефіціаром (з погляду валового прибутку) з продажу iPhone. Тому часто виникають труднощі з визначенням доданої вартості, що виникає на кожному етапі створення iPhone. Ймовірно, що коли США імпортують iPhone з Китаю, дані торгівлі США приписують майже повну вартість продукту, що створюється в Китаї, що деякі стверджують, що штучно роздуває розмір дефіциту торгового балансу США з Китаєм.

Ще одним питанням є захист інтелектуальної власності. Згідно, даними Міністерства торгівлі США інноваційна та інтелектуальна власність Америки у 2014 році створювала 6,6 трлн доларів доданої вартості в економіку, що становило 48% ВВП країни. Це забезпечувало зайнятістю близько 48 млн громадян, генерувало 842 млрд доларів експорту. На додаток, іноземні організації виплачували американським власникам 130 млрд доларів за промислові процеси, програмне забезпечення, товарні знаки, роялті за використання франшиз, оплату авторських прав[26,с.21]

З огляду на величезний внесок в економіку інтелектуальної власності, не дивно, що захист авторських прав для США є таким важливим. І політика Китаю для Сполучених Штатів є в цій галузі найбільшим головним болем. За оцінками Комісії з крадіжок інтелектуальної власності, втрати американської економіки від вкрадених технологій оцінюються у 300 млрд доларів, де частка Китаю становить від 50% (150 млрд) до 80% (240 млрд) цих втрат. Одним з прикладів крадіжок технологій є суперечка, в якій компанія Cisco звинувачувала компанію Huawei у крадіжці, завдяки якій китайці успішно витісняють американців з їх же ринків. За даними Міністерства внутрішньої безпеки, частка Китаю на ринку підроблених товарів оцінюється у 88% або 1,2 трлн доларів.

Третім питанням, що стало причиною торговельної війни, – це політика втримання Китаєм низького курсу своєї валюти. На відміну від більшості країн з розвинутою економікою, Китай не підтримує плаваючий ринковий обмінний курс. Одним із способів підтримки цільового обмінного курсу є політика Китаю в галузі обмеження і контролю валютних потоків. Так само, китайський уряд здійснює валютні інтервенції з метою купівлі валюти, що призвело до значного зростання валютних резервів Китаю, що зараз сягають близько 3 трлн доларів. Частина цих резервів була інвестована в покупку американських облігацій. Крім того, дані інтервенції є фактичним субсидуванням, що сприяло різкому зростанню імпорту США з Китаю (як підсумок зростання торгового дефіциту США), за що Китай почали звинувачувати у валютних маніпуляціях.

Незважаючи на ці звинувачення, Китай не поспішав зміцнювати курс своєї валюти, який у період 2008-2017 роки коливався в межах 6,5 юанів за долар.

Четвертим питанням є зобов'язання Китаю після вступу до СОТ. Незважаючи на те, що середньозважене мито в Китаї знизилося з 15% у 2001 році до 9,9% зараз, воно до цих пір є дуже високим. До того ж, на деякі товари, наприклад автомобілі, воно складає 25%, що в 10 разів вище, ніж мита у США.

П'ятим питанням є політика так званого державного капіталізму в Китаї. Згідно з рейтингом Форчун, з 20 найбільших китайських компаній, 17 є державними. В цілому, китайський уряд контролює 150 тис. компаній, які виробляють від 30% до 50% китайської економіки. Це дуже умовна оцінка, оскільки реального розміру китайського державного сектору не знає ніхто. Так само, китайський уряд, окрім володіння державними компаніями, бере активну участь у розвитку економіки країни. На різних рівнях уряд сприяє розвитку галузей, що вважаються критично важливими для майбутнього економічного розвитку країни. Для цього використовує різні інструменти, такі як субсидії, податкові пільги, пільгові кредити, торговельні бар'єри, обмеження ПШ, дискримінаційні правила і стандарти, експортні обмеження на сировину (включаючи рідкоземельні метали), вимоги до передачі технології, що накладаються на іноземні фірми, правила державних закупівель, які дають переваги вітчизняним компаніям. Важливу роль у державному капіталізмі Китаю відіграє банківська система. Чотири найбільші банки Китаю є державними і так само – найбільшими у світі. Величезний державний сектор дозволяє урядові максимально ефективно використовувати ресурси для розвитку пріоритетних галузей і напрямків, надаючи весь існуючий на сьогоднішній день перелік фінансових пільгових послуг.

І в цілому, на підставі всіх даних можна сказати, що виникнення торговельної війни було лише питанням часу. Стає більш зрозумілим обурення американців китайськими методами неконкурентної війни. Метою ж цієї війни є не тільки відкриття величезного китайського внутрішнього ринку, а й усунення

Китаю, як головного торгового конкурента Заходу, і спроба збереження чільного місця Америки у світовій політиці [11].

Щодо наслідків так званої торгової війни, то вони є значними. Торговельна війна послабила світову економіку. Через нестабільність відносин США та Китаю зросла невизначеність в інвестиційних настроях, а показники менеджерів із закупівель виробничих виробництв впали в усьому світі. Оновлення новин про поточну переговорну ситуацію спричинили коливання цін на акції та премії на ризик цінних паперів.

Безперечно «trade war» торкнулась економіки як і США, так і Китаю. В Сполучених Штатах тарифна війна викликала багато тривоги у власників бізнесу та фермерів. Економічне зростання Америки сповільнилося. Припинення вогню в торговій війні принесе вкрай необхідне полегшення американським фабрикам і фермам. Відкат діючих тарифів також принесе полегшення американським експортерам-виробникам.

В Китаї найбільш істотні збитки, оскільки як іноземні, так і вітчизняні інвестори будуть більш обережно підходити до капітальних витрат у Китаї. Збитки Китаю здебільшого пов'язані з експортними втратами. Найбільш постраждалим виробничим сектором у Китаї стали комп'ютери та інша офісна техніка та комунікаційне обладнання, куди експорт з Китаю скоротився на 15 мільярдів доларів. Інші сфери, які «істотно впали», включають хімічні речовини, меблі, точні прилади та електричні машини.

Віце-прем'єр-міністр Хан Чжень заявив на Всесвітньому економічному форумі, що торгова угода Китаю зі Сполученими Штатами не зашкодить конкуруючим країнам-експортерам. Він також пообіцяв знизити бар'єри для іноземних інвесторів, виклавши прихильність Китаю до світової економіки.

Найголовніше, припинення міждержавного конфлікту наразі збільшує ймовірність того, що обидві сторони зможуть знайти довговічне вирішення проблем, виявлених у розслідуванні США несправедливих практик Китаю, пов'язаних із передачею технологій, інтелектуальної власності та інновацій [12, с. 110].

Таким чином, торговельний конфлікт між США та Китаєм перебуває на стадії примирення, адже попри наявні непорозуміння, два світових лідера намагаються знайти компроміс, що є позитивним для всіх країн світу тому, що такий конфлікт створює негативний вплив передусім як на самі країни, так і на глобальну економіку. Однак через конкурентність обох країн у торговельній та економічній сфері все ж можуть виникнути нові конфлікти, яких складно уникнути.

2.2 Вплив торгівельних війн на економічне зростання і розвиток у світі та Україні

Ескалація міжнародних торгових конфліктів — ключовий фактор невизначеності в найближчі роки. Загострення відносин між США та Китаєм з початку 2018 року внесло суттєві корективи у перспективи розвитку як цих країн та їх партнерів, так і світової економіки загалом.

Торговельні війни, окрім безпосереднього ефекту, також можуть чинити як позитивні, так і негативні впливи далеко за межі географії сторін – безпосередніх супротивників через складні ланцюги постачань та глобалізованість торгівлі. Торговельне протистояння між США й Китаєм впливає на економічні інтереси третіх країн, особливо тих, що істотно залежать від торгівлі з обома сторонами конфлікту, в частині внутрішнього виробництва, експорту та інвестицій. Для одних це – можливості запропонувати, принаймні тимчасово, обхідні шляхи для уникнення високих мит, натомість для інших, зокрема таких країн як Тайвань, Північна Корея, Малайзія, Індія – більш далекоглядні перспективи переміщення до себе ланок створення доданої вартості.

Ще однією позитивною стороною конфлікту є природний перерозподіл, який надає змогу деяким країнам навіть виграти. До такого переліку відносяться держави, технології та економіка яких дозволяє здійснити заміну китайської та американської продукції. З огляду на те, що обмеження Китаєм американського експорту у меншій кількості, американцям довелося шукати заміну на інших

ринках. Тому в даному випадку вбачається, що значну вигоду мають країни що розвиваються, а саме Мексика, В'єтнам, Пакистан, Індія. Так, до прикладу, у Мексиці американський бізнес виведений з Китаю вже забезпечує 5 % усього експорту країни, при чому динаміка до зростання утримує свої позиції.

В той же час більш розвинені країни також мають свою долю. Євросоюз має можливість збільшити свій експорт до США на 70 млрд. дол. США, Японія і Канада мають частки в 20 млрд. дол. США.

Україна поки залишається однією з небагатьох країн, яким торговельний конфлікт приніс більше користі, ніж шкоди. Те, що китайські виробники переорієнтовуються на європейські ринки дає можливість для України стати місцем для розташування виробничих потужностей китайських компаній.

Найзначніший негативний ефект припав на гірничо-металургійний комплекс через зниження попиту на зовнішніх ринках і падіння цін на сталь. Але це було з надлишком компенсовано зниженням світових цін на нафту і газ.

Зусилля центробанків щодо підтримки розвинених економік і проти наслідків конфлікту дали приплив іноземного капіталу в корпоративні та державні боргові папери, зміцнення курсу гривні, зниження інфляції та зростання внутрішнього споживання.

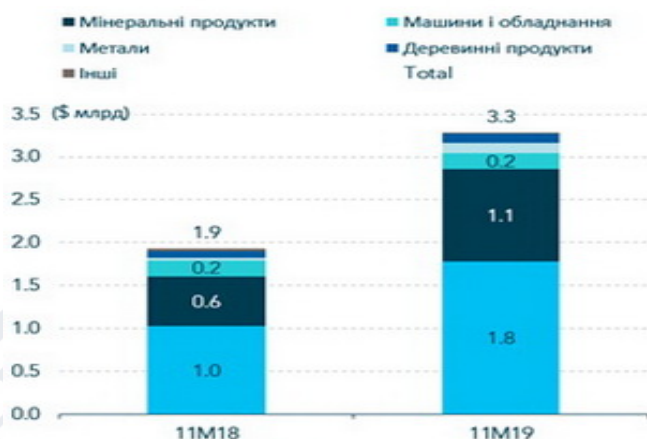
Експорт українських товарів до Китаю за 11 місяців 2019 року зріс на 70%, склавши 7% від всього експорту, в порівнянні з 5% у 2018-му.

Зусилля українського бізнесу щодо використання величезного потенціалу китайського ринку приносять свої плоди. Можливо, також зіграло роль і заміщення китайцями імпорту американської агропродукції.

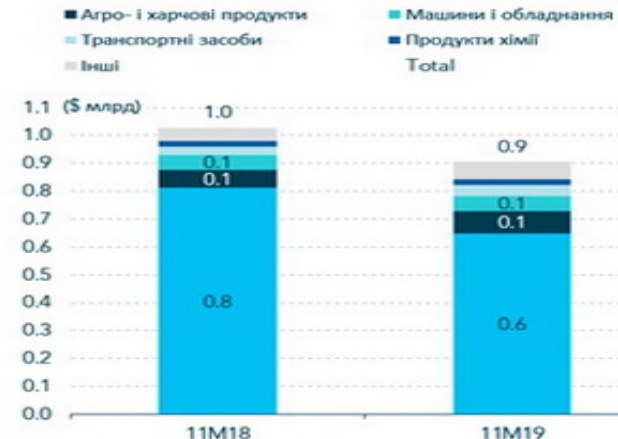
Експорт до США від конфлікту не виграв, знизившись на 12% за 11 місяців 2019 року, до \$0,9 млрд, переважно за рахунок металургійної продукції. При цьому дефіцит України в торгівлі з обома країнами продовжує зростати, але це швидше є наслідком зростання внутрішньо-українського попиту [13].

Експорт України до Китаю, \$млрд

Експорт України до США, \$млрд

На фоні торговельного протистояння між США та КНР зростання обсягів українського експорту з України до Китаю корелює зі збільшенням тарифів на американський імпорт та виглядає як результат заміни дорожчих американських товарів українськими.

Україна експортує до КНР 67 товарних позицій УКТЗЕД, тоді як з Китаю до України надходить 93 товарні групи. Більшість українського експорту до Китаю (87%) сформована сировинними та ресурсномістким виробництвами. Натомість з КНР до України надходить 63% товарів, що є продуктом середньо та високотехнологічних виробництв. За окремими позиціями Україна є критично залежною від китайських постачальників. Наприклад, близько 90% імпорту напівпровідників надходить з Китаю.

Не можна не враховувати чинники, що формуватимуть структуру та обсяги китайського імпорту. Найближчими роками попит на українську аграрну продукцію з боку КНР буде стабільно високим, однак надвисоких темпів приросту очікувати не варто. Китай вже анонсував аграрні реформи, орієнтовані на зміцнення продовольчої безпеки шляхом більшого самозабезпечення та зменшення залежності від імпорту. Та й взагалі нарощування подібної високої залежності експорту від однієї країни виглядає нераціональним з точки зору економічної безпеки та диверсифікації ризиків.

З іншого боку, прагнення українських виробників вийти з готовою продукцією під власним брендом на китайський ринок може наштовхнутися не лише на проблеми культурних відмінностей. Українські товари можуть легко

підпасти під удар, наприклад, у разі бойкоту, за яким будуть приховуватися рішення держави-партії, або й під відкриті обмеження під гаслом «попередження загроз національному суверенітету, інтересам безпеки та розвитку Китаю». Натомість китайська продукція буде заздалегідь убезпечена від зустрічних заходів тим, що наскрізно представлена у ланцюзі поставок та в кінцевих товарах, що продаються споживачам, які переважно не ідентифікуються за назвою.

Започаткована у 2013 р. ініціатива Китаю «Один пояс, один шлях» (англ. Belt and Road Initiative, BRI) може вважатися найамбітнішим зовнішньополітичним проектом у XXI ст. За всю історію свого існування BRI тою чи іншою мірою охопила 139 країн, де разом з КНР проживає 63% населення світу та генерується 40% світового ВВП. Україна, завдяки тільки географічному положенню, мала б стати важливою ланкою BRI, однак наразі виглядає білою плямою на карті ініціативи. Її азійська гілка «Китай – Балкани – ЄС», і маршрут транзиту КНР – Російська Федерація – Німеччина оминають українську територію. І це при тому, що курс на стратегічне партнерство з КНР Україна оголосила у 2011 р., а китайське керівництво при вибудовуванні карти проекту включало Україну до різних варіантів логістичного маршруту «Схід – Захід».

Однак анексія Криму та війна на Сході України не тільки фізично унеможливили реалізацію запланованих КНР проектів на українській території, але й призвели до певного «охолодження» у двосторонніх стосунках. Обравши традиційну для себе вичікувальну позицію, Китай не поспішав поглиблювати економічну співпрацю з Україною. Далася взнаки й історія фінансово-кредитних та інвестиційних невдач, що підривають взаємну довіру та перешкоджають руху вперед. Серед них – кредит від китайського Експортно-імпортного банку на будівництво залізничного сполучення між летовищем «Бориспіль» і Києвом у межах національного проекту «Повітряний експрес» (2011-2013 рр.) та кредитна угода того ж китайського банку з Державною продовольчо-зерною компанією (укладена у 2012 р. і діє до 2027 р.), а також історія з придбанням компанії «Мотор-січ». Можна довго дискутувати про геополітичний підтекст, що

криється за прийнятими рішеннями, але перспектива поглиблення економічної кооперації без розв'язання накопичених проблем виглядає песимістично.

Попри висхідну динаміку політичного діалогу з 2017 р., істотних зрушень у напрямі залучення України до BRI до недавніх пір не спостерігалось. За даними вітчизняної статистики, обсяги китайських капіталовкладень є майже непомітними в масштабах української, не кажучи вже про китайську, економіку (на кінець 2020 р. КНР посідала 37 місце за обсягами прямих накопичених інвестицій в українську економіку з показником 74 млн дол. США). Насправді КНР має амбіції (хоча й не такі потужні як, наприклад, щодо країн Азії та Африки чи ринку ЄС) щодо країни з 40-мільйонним ринком споживачів, географічною та торговельною (завдяки ПВЗВТ) близькістю до ЄС, які складно прослідкувати за офіційними даними. Нинішня модель участі Китаю в економіці України здебільшого будується на практиках Пекіну демпінгувати в тендерах на держзамовлення, пропонувати позики з низькими відсотками та без умов щодо належного управління і дотримання правил фіскальної стабільності[25,с.19].

Пожвавлення економічної співпраці між Україною та КНР намітилося у 2020 р., коли під час 4 засідання Комісії зі співробітництва була підписана Програма співпраці між Урядом України та Урядом КНР щодо спільного будівництва «економічного поясу Шовкового шляху» та «морського Шовкового шляху 21-го століття». А з оприлюдненням Стратегії зовнішньополітичної діяльності України в експертному середовищі заговорили про можливий «розворот на Схід», піднялася дискусія щодо доцільності підписання міжурядової угоди щодо співпраці України та Китаю у галузі будівництва інфраструктури та реалізації спільних проєктів. Виникає питання, чи не залишаться ці документи лише гаслами, а похідні ініціативи – черговим прикладом нерозв'язаних непорозумінь українсько-китайської співпраці. Тим більше, що інші країни, зокрема і Східної Європи, мають доволі неоднозначний досвід участі у BRI [14].

Таким чином, якщо говорити про можливості, то країни, що розвиваються, зокрема Україна, зможуть посилити свої позиції на китайському ринку,

запропонувавши альтернативу імпорту зі США. Також такі країни можуть стати учасниками нових виробничих ланцюгів зі США або КНР. У цьому випадку все залежить від політики уряду та налаштованості бізнес-кіл в країнах, тому важливим у цьому контексті є стратегічне планування. Тому і позиція України на світовій арені під час кризи та торгових війн буде залежати від кон'юнктури сировинних ринків, політики уряду та діяльності бізнес-кіл.

РОЗДІЛ 3. ПРОТИСТОЯННЯ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ РОЗВИТКУ США ТА КИТАЮ

Зі збільшенням кількості подій, засобів їх висвітлення та інформаційних потоків зростає потреба у їх грамотній, своєчасній та неупередженій інтерпретації, аналізі їхніх причин та наслідків, що свідчить про збільшення відповідальності та ролі журналіста в суспільному житті. Маючи можливість впливати на свідомість великої кількості людей, засоби масової інформації іноді перетворюються на інструмент маніпуляції. В багатьох державах світу інформаційна війна стає одним із інструментів втілення внутрішньої та зовнішньої політики, оскільки за допомогою неї можна чинити вплив на процеси майже на всіх рівнях державного та суспільного устрою в будь-якій країні та регіоні.

Сьогодні жодна країна світу не зможе захистити себе, використовуючи лише військово-технічні засоби. Забезпечення безпеки громадян досягається за допомогою військових, політичних, економічних, інформаційних та інших заходів. Інформаційна війна, грамотно поєднана з іншими засобами, є невід'ємною складовою ведення зовнішньої та внутрішньої політики успішних держав/

Наразі відсутня однозначна думка, щодо появи терміну «інформаційна війна», як і немає однозначного визначення даної дефініції.

На думку одних науковців термін «інформаційна війна» з'явився в середині 80-х років XX сторіччя у зв'язку з новими завданнями Збройних сил США після закінчення «холодної війни». Його виникнення стало результатом роботи групи американських теоретиків, які займаються військовими проблемами. Популярним цей термін став після проведення операції «Буря в пустелі» у 1991 р. в Іраку, де нові інформаційні технології вперше застосували у військових цілях.

Натомість, інші вважають, що вперше термін «інформаційна війна» був введений в 1985 р. в Китаї провідним китайським теоретиком інформаційної

війни Шень Вейгуань. Саме в Китаї наприкінці 1980-х рр. почала розроблятися сучасна концепція ведення інформаційної війни.

Інформаційна війна трактується як форма ведення інформаційного протистояння між різними суб'єктами (державами, неурядовими, економічними або іншими структурами), що передбачає здійснення комплексу заходів із заподіяння шкоди інформаційній сфері конфронтуючої сторони і захисту власної інформаційної безпеки.

Доцільно спершу роз'яснити відмінність у поняттях «інформаційна війна» та «інформаційне протистояння». У широкому розумінні інформаційне протистояння – це форма боротьби, в якій поєднується сукупність спеціальних (політичних, економічних, дипломатичних, технологічних, військових та інших) методів, способів і засобів вигідного впливу на інформаційну сферу об'єкта зацікавленості та захисту власної в інтересах досягнення поставлених цілей.

У вузькому розумінні інформаційне протистояння (у військовій, оборонній сферах) – це комплекс заходів інформаційного характеру, здійснюваних з метою захоплення й утримання стратегічної ініціативи, досягнення інформаційної переваги над супротивником і створення сприятливого пропагандистського підґрунтя під час підготовки й ведення бойової та іншої діяльності збройних сил.

Можна назвати інформаційне протистояння війною без оголошеної лінії фронту, оскільки вона складається з комплексу операцій, які практично неможливо відстежити і виявити.

Отже, поняття інформаційного протистояння ширше і поняття інформаційної війни входить у нього як один із двох його складників. Дослідники стверджують, що можна виокремити інформаційно-технічний та інформаційно-психологічний складники інформаційного протистояння.

Розглядаючи поняття інформаційної війни, можна виокремити багатьох теоретиків, які його досліджували. Вчений Майкл Пілсбурі, спираючись на велику кількість китайських першоджерел, стверджує, що «метою інформаційної війни за китайською літературою є інформаційне панування». Отже, ведучи інформаційну війну, уряд Китаю прагнутиме насамперед впливати на прийняття

рішення суперником, користуючись здатністю одержувати, обробляти, передавати та використовувати інформацію [15, с. 71].

За визначенням видатного спеціаліста у галузі масових комунікацій Г. Почепцова, інформаційна війна – це будь-які дії, спрямовані на нейтралізацію противника або опонента в інформаційному просторі. У своїй праці «Інформаційні війни» Г. Почепцов говорить про важливість глобальних тенденцій, які з'явилися у сфері комунікації. На його думку, вони призвели до збільшення об'єму невідконтрольної влади інформації, яка є у вільному доступі для всіх громадян [16].

Д. І. Ісайко в своїй науковій праці під інформаційною війною розумів проведення широкомасштабних інформаційних дій, що застосовуються сторонами, які знаходяться у протиставленні, направлених проти соціальних та інформаційно-технічних систем держави з метою одержання інформаційної переваги над противником. При цьому, до завдань інформаційної війни відносив:

- створення атмосфери бездуховності, негативного ставлення до культури та історичної спадщини у суспільстві конкурента чи ворога[24,с.3]
- маніпулювання громадською думкою і політичною орієнтацією населення держави з метою створення політичного напруження та стану, близького до хаосу;
- дестабілізація політичних відносин між партіями, об'єднаннями та рухами з метою розпалення конфліктів, стимулювання недовіри, підозри, загострення ворожнечі, боротьба за владу;

Звернув увагу, що велике значення має визначення об'єктів інформаційної війни.

Загалом об'єкт на його думку це те, на що спрямовано певну діяльність, тобто те, на що суб'єкт інформаційної війни намагається вплинути з метою досягнення позитивного для нього результату.

Отже, головний об'єкт, на якому концентрується безпосередній інформаційний деструктивний вплив у межах заходів інформаційної війни, – громадська думка та свідомість окремої людини.

Основними об'єктами деструктивного інформаційного впливу є:

- ідеологічно-психологічне середовище суспільства, пов'язане з використанням інформації, інформаційних ресурсів та інформаційної інфраструктури для здійснення впливу на психіку і поведінку людей;
- ресурси, які розкривають духовні, культурні, історичні, національні цінності, традиції, надбання держави, нації в різних сферах життя суспільства;
- інформаційна інфраструктура, тобто абсолютно всі проміжні ланки між інформацією та людиною;
- система формування суспільної свідомості (світогляд, політичні погляди, загальноприйняті правила поведінки тощо);
- система формування громадської думки;
- система розроблення та прийняття політичних рішень;
- свідомість та поведінка людини.

Існують різновиди інформаційних війн, які відрізняються за своєю специфікою та сферами впливу.

Види інформаційних війн:

- психологічна війна;
- кібервійна;
- мережева війна;
- ідеологічна війна;

Метою інформаційної війни є порушення обміну інформацією в таборі конкурента. Неважко зрозуміти, що цей вид зброї, як правило, взагалі не спрямований на завдання втрат у живій силі. У цьому сенсі крива технології вивела, нарешті, до безкровної і, водночас, винятково ефективної зброї. Вона знищує не населення, а державний механізм [17, с. 273-274].

Незважаючи на відсутність загальноприйнятого офіційного визначення поняття «інформаційна війна», китайські військові експерти вже давно оперують ним і тлумачать його у вузькому і широкому сенсах: у вузькому – як польову інформаційну війну, тобто бойові дії в сфері управління військами, які передбачають активне використання засобів розвідки, методи введення

супротивника в оману й оперативного маскування, психологічні операції, нанесення ударів по всій інформаційній інфраструктурі супротивника, включаючи особовий склад, а також дії щодо захисту своїх систем від аналогічних дій супротивника; у широкому – як великомасштабні бойові дії з перевагою інформаційної складової, які передбачають застосування спеціально призначених для її ведення військових формувань, оснащених високоточними озброєннями (тобто застосування комп'ютерних вірусів, здатних руйнувати програмне забезпечення технічних засобів органів бойового управління і зв'язку, ініціювання збоїв у системах управління і наведення високоточної зброї з метою значного зменшення бойового потенціалу супротивника тощо). Війна із широким використанням високоточних озброєнь вимагає істотного збільшення швидкості отримання розвідданих, часу попередження про удари супротивника, поліпшення взаємодії командирів усіх щаблів, підвищення маневреності військ, а відтак, і ефективності усіх видів інформаційного забезпечення.

В Китаї точилася жвава наукова дискусія й про зміст інформаційно–психологічних операцій у сучасній війні. Перша група дослідників визначає психологічні операції як сукупність різних методів, що впливають на ідеологічну стійкість супротивника, його волю й поведінку. Ціль інформаційно–психологічних операцій в цьому випадку полягає в тому, щоб перемогти з мінімальними втратами. Досягнути цієї мети можливо тільки в умовах сприятливої військово–політичної ситуації, забезпечивши психологічну перевагу. Науковий колектив академії сухопутних військ НВАК трактує психологічну війну як пропаганду, засновану на реальній можливості використання матеріальної сили. При цьому для впливу на супротивника активно використовуються політичні, економічні, наукові, військові, дипломатичні, ідеологічні й культурні засоби тиску. На думку вчених, сучасна психологічна війна полягає насамперед у зіткненні цивілізацій, східної й західної культури. Іншими словами, наддержави, використовуючи свою військову потужність, прагнуть нав'язати іншим народам свою систему цінностей.

Друга група дослідників вважає теорію психологічної війни наукою на межі між психологією та військовою стратегією. На їхню думку, така війна має як психологічну основу, так й ідеологічну надбудову. Психологічна основа є постійним поняттям, у той час як ідеологічна надбудова здебільшого піддається змінам. Стратегія ведення психологічної війни – це втілення спрямованості національної й військової стратегій. При цьому фахівці з інформаційно-психологічних операцій НОАК визначають психологічну війну як багаторівневу діяльність на стратегічному, оперативному й тактичному рівнях. Головну мету психологічного впливу вони бачать у забезпеченні високого морально-психологічного потенціалу нації, трактуючи її через стан суспільної свідомості, культурні традиції, ритм економічного життя країни й бойовий дух армії. Китайські експерти при цьому наголошують на системі людських цінностей, що лежить в основі мотивації поведінки людини. На їхню думку, найбільш важливі стратегічні цілі психологічної війни можуть бути досягнуті шляхом руйнування державної ідеології через розмивання системи цінностей, прийнятої в культурі того чи іншого народу.

Отже, більшість китайських наукових досліджень у сфері інформаційно-психологічних операцій присвячена проблемі забезпечення інформаційно-психологічної безпеки держави. У них стверджується, що КНР не тільки може, а й повинна перехопити ініціативу в сфері психологічної війни, тому що інформаційно-психологічна безпека є однією з найважливіших складових державної безпеки. Психологічна війна не вимагає значних фінансових витрат, має відносно гуманний характер, але при цьому виступає надзвичайно ефективним засобом протиборства. Китайські вчені переконані, що Інтернет надає сьогодні нові, необмежені можливості й для ведення пропаганди. Уміло підготовлена й спрямована мережева атака може зруйнувати соціальне, політичне та економічне життя країни, перетворивши його на хаос, що негативно позначиться на морально-психологічному стані населення та армії. Саме це, з погляду китайських експертів, і доводить необхідність по-далшого удосконалення способів ведення інформаційних операцій.

Характерною рисою китайської стратегії інформаційного протиборства є поєднання давньокитайських стратегій (Сунь-Цзи, Лао-Цзи), досвіду радянських розробок в цій сфері (інформаційну концепцію начальника Генерального штабу Збройних Сил СРСР маршала Н.В. Огаркова) і американських (з досвіду участі США в збройних конфліктах кінця XX – початку XXI століття) технологій ведення інформаційної війни. Цікавим є той факт, що за наявності інформаційної переваги у США, американські військові фахівці вважають, що китайські технології ведення психологічних операцій є унікальними й актуальними в інформаційну добу. У цілому вся доктрина ведення інформаційно-психологічних операцій у Китаї заснована на філософському навчанні Лао-Цзи (VI століття до н.е.), але значно більшого поширення отримав відомий трактат давньокитайського філософа Сунь-Цзи (VI–V століття до н.е.) «Мистецтво війни», в якому автор представляє сутність професійно організованої психологічної війни. Сунь-Цзи, зокрема, зазначав: «у будь-якій війні, як правило, найкраща політика зводиться до захоплення держави цілісною; зруйнувати її значно легше. Взяти у полон армію супротивника краще, ніж її знищити... Одержати сотню перемог у боях – це не межа мистецтва. Скорити супротивника без бою – от вершина мистецтва». Автор пояснює важливість володіння інформацією й прийомами дезінформації супротивника для маніпулювання його станом і діями[23,с.65].

Сунь-Цзи виділив основні стратегіями інформаційного протиборства, а саме: руйнуйте все добре, що є у країні вашого супротивника; втягуйте видатних діячів супротивника в злочинні заходи; підривайте репутацію керівництва супротивника й виставляйте його в найгіршому вигляді на осуд громадськості; використовуйте з цією метою співпрацю із самими підлими й мерзенними людьми; розпалюйте сварки й зіткнення серед громадян ворожої вам країни; заважайте всіма способами роботі уряду; перешкоджайте всіма способами нормальному оснащенню ворожих військ і підтримці в них порядку; знищуйте волю воїнів супротивника піснями й музикою; робіть все можливе, щоб знецінити традиції ваших ворогів і підірвати їхню віру у своїх богів; будьте

щедрими на пропозиції й подарунки для покупки інформації й спільників; домагайтеся довіри супротивника й навіюйте йому спокій; завжди зберігайте упевнений вид, не допускай прорахунків у своїй позиції; зберігайте свої сили, уникаючи відкритого протистояння тощо.

Таким чином, підкреслюється, що найвигідніша з усіх військових стратегій – маніпулювання ворогом у такий спосіб, щоб домогтися легкої перемоги над ним без бою. Сунь-Цзи першим узагальнив досвід, накопичений стародавнім Китаєм у сфері психологічних операцій. Він стверджував, що найгірше – напад на ворожі укріплені міста. У КНР цю концепцію перефразували так: «Краще атакувати розум супротивника, аніж його укріплені міста». Тому основними складовими сучасної китайської стратегії інформаційного протиборства є теоретичне залякування, протистояння інформаційного потенціалу; конкуренція інформаційних стратегій; прискорення інформатизації військ; економічно-інформаційна агресія; культурно-інформаційна агресія; інформаційна війна розумів [18, с. 165-167].

Окрім власних розробок, китайські військові експерти пильну увагу приділяють зарубіжному досвіду у сфері ведення інформаційної війни. Як і західні військові фахівці, вони вважають, що дослідження збройних конфліктів останнього часу надає можливість виділити кілька характерних рис, притаманних сучасним інформаційним війнам: по-перше, «прозорість поля бою» (наприклад, оператор комп'ютерних систем може здійснювати безупинний контроль за ситуацією, спостерігати відображуване на дисплеї розташування своїх військ і військ супротивника, його об'єкти, концентрацію і переміщення його сил); по-друге, загальна координація дій військ за допомогою створення єдиного каналу управління для всіх бойових підрозділів і підрозділів тилового забезпечення (наприклад, оператор інформаційного центру, маючи дані про кількість, склад і координати виявлених цілей супротивника, робить розрахунки для їх розподілу за засобами враження, визначає кількість необхідних боєприпасів тощо); по-третє, ведення бойових дій у реальному масштабі часу, тобто негайне реагування на зміну бойової обстановки [18, с. 168].

За аналогією з американськими аналітичними розробками в сфері інформаційної безпеки, представлених у документі «Спільне бачення 2020» [19], китайські дослідники виділяють шість основних структурних елементів інформаційних операцій: фізичне знищення – використання всіх засобів збройної боротьби для знищення системи керування супротивника; радіоелектронна війна – застосування електронних засобів придушення або електромагнітної зброї для нанесення ударів по системах збору інформації й розвідувальних даних; мережева війна – використання комп'ютерних технологій та телекомунікаційного обладнання для завдання шкоди комп'ютерним системам і мережам супротивника; дезінформація, маніпулювання – заходи, спрямовані на введення в оману командування супротивника з метою впливу на систему прийняття тактичних і стратегічних рішень; оперативне маскування – використання всіх засобів для збереження таємності й недопущення збору супротивником розвідувальних даних про свої дії; психологічна війна – використання засобів масової інформації і комунікації задля здійснення пропаганди з метою впливу на моральний стан військ супротивника, їх емоційний стан, систему психологічного сприйняття реальності тощо.

Використання американських досліджень в сфері інформаційного протиборства обумовлене необхідністю здійснювати порівняльний аналіз стратегій ведення інформаційних війн між двома потенційними супротивниками майбутнього глобального протистояння та вироблення більш ефективної і досконалої стратегії протиборства у міжнародних відносинах.

Дослідник інформаційних війн В. Манойло виокремлює три ступені інформаційного протиборства: інформаційна експансія, інформаційна агресія, інформаційна війна. Серед них інформаційна війна небезпечна, оскільки експансія та агресія використовують нейтральні засоби впливу на людську свідомість. Інформаційне протиборство нині – це два типи війни: електронна та психологічна. Електронна війна впливає через електронні та мережеві комунікації (радійні, комп'ютерні, телевізійні). Психологічна війна проводиться через різні методи і засоби пропаганди. Учений Мартін Лібікі виділяє чотири

складові психологічної війни: «підбив громадського духу, деморалізація збройних сил, війна культур, дезорієнтація командування». Інформаційно-психологічний вплив відіграє роль своєрідного інструментарію або нелегальної зброї, за допомогою якої у мирний час, без війни (військового втручання) здійснюється агресія у соціальні, політичні, економічні, військові та інші сфери суспільного буття інших держав із метою спрямувати розвиток тієї чи іншої країни за власним сценарієм.

Сучасні держави прагнуть впливати не тільки у економічній і військовій сферах, а й також у інформаційній, оскільки ця можливість спрямована на інтелектуальний рівень держав, щоб нав'язувати їм картину світу, відповідні цінності, а також, щоб змінити звичне життя держав і трансформувати традиційні системи. Під час інформаційних війн здійснюється психологічний вплив на широку аудиторію та окремих людей з метою зміни ідеологічних і психологічних установок на рівні свідомості / підсвідомості, емоційного стану. Усі ці впливи можуть відбуватися у прихованій формі, про яку об'єкт впливу може не здогадуватися. І це вважається психологічним примусом [20, с. 84].

Китайські теоретики інформаційної війни, зокрема Шень Вейгуань зробили висновок про необхідність реалізації доктрини М. Огаркова в Китаї. У підсумку в останні роки Китай домогся блискучих результатів у ході інформаційного протиборства з США. Найбільш наочно це було продемонстровано після студентських хвилювань на площі Тяньаньмень в 1989 р., коли через ЗМІ до простого обивателя було доведено інформацію про те, що в Пекіні, Шанхаї та інших великих містах діяли невеликі групи екстремістів і кримінальників. Лідери Китаю переконали народ у тому, що безлади інспірувалися США. Китайці тоді здобули першу перемогу в інформаційній війні проти США. Велику роль у перемозі відіграв ефективний інформаційний вплив на китайську діаспору в США та Західній Європі. Китай розвиває концепцію мережевих сил, які є військовими підрозділами, що складаються з висококласних комп'ютерних експертів. Основний акцент робиться на залученні активної молоді, насамперед з числа користувачів мережі Інтернет: якщо в 1999 р. налічувалося близько 1,5

млн користувачів, то в 2012 – близько 500 млн, тобто кількість зросла у 320 разів. У Китаї вже кілька разів проводилися великомасштабні навчання з відпрацювання концепції інформаційної війни [21, с. 50].

Ще у середині 1980-х рр. у надрах китайських спецслужб була розроблена стратегічна концепція добування фінансових ресурсів і передових технологій за допомогою методів інформаційної війни. Ця програма сподобалася архітекторові модернізаційних реформ Ден Сяопіну, котрий виявився стратегічним аналітиком глобального рівня і прийняв рішення щодо пріоритетного фінансування спецслужб та активного використання методів інформаційної війни для досягнення економічного процвітання. З того часу в КНР була створена могутня державна система ведення інформаційного протиборства зі США, яка дозволяє здійснювати масоване застосування сил і засобів у потрібний час. Її осередком є Дослідне бюро при Держраді КНР і Системно-аналітичний центр міністерства держбезпеки.

Найефективніше китайська система інформаційного протиборства діє у фінансовій сфері, а необхідними матеріалами її забезпечують тихоокеанська діаспора й розвідка. З Пекіна здійснюється тотальний контроль над ЗМІ країн АТР, значна кількість газет, теле- і радіоканалів придбана агентами і офіцерами розвідки КНР, через підконтрольні ЗМІ проводяться активні комплексні інформаційно-психологічні операції. Феноменальним успіхом китайських спецслужб є встановлення контролю над найбільшими банками Східної Азії.

Розвідка КНР має настільки сильні позиції серед багатомільйонної китайської діаспори США (основна її частина зосереджена на Тихоокеанському узбережжі), що американські спецслужби не в змозі повністю контролювати її активність у таких містах як Сіетл, ЛосАнджелес, Сан-Франциско, Х'юстон. Своєрідним попередженням Білому Дому стало обрання у 1996 і 2000 рр. етнічного китайця Ло Цзяхуея (Гарі Лока) губернатором штату Вашингтон (столиця штату Сіетл є головними ворітьми китайської еміграції в Америку). Не виключено, що масові безпорядки в цьому місті під час проведення форуму

Світової організації торгівлі наприкінці 1999 р. були інспіровані китайськими спецслужбами.

Першу велику перемогу в інформаційній війні проти США Пекін одержав у червні 1989 після кривавого придушення студентських виступів на площі Тяньаньмень, коли через ЗМІ до пересічного громадянина була доведена інформація, що у Пекіні, Шанхаї й деяких інших крупних містах діяли невеликі групи екстремістів та кримінальних злочинців. Більш того, китайські лідери переконали народ у тому, ніби безпорядки були інспіровані США, тому сучасна молодь, яка пізнала смак плодів економічного процвітання КНР, погодилася, зрештою, підтримати заклик правлячого режиму: «Не потрібно більше ніяких політичних реформ».

Через ЗМІ всіляко стимулюється ріст патріотизму, спрямованого проти стратегічного супротивника – США, який іменується головною перешкодою на шляху втілення історичної мрії китайців стати світовою наддержавою. Населенню нагадується про всі приниження, яких зазнав Китай від Заходу за останні півтора століття, і закликається безумовно підтримати владу. Будь-яка стурбованість США дотриманням прав людини подається як імперіалістична інтервенція і спроба не дати Китаю стати ще сильнішим. Усе частіше використовується звинувачення у шпигунстві на користь США для покарання представників ліберальної інтелігенції, що критикують, приміром, корупцію у владних ешелонах. Під час Косовської кризи 1998-1999 рр. китайським ЗМІ було наказано захищати репресивну політику С. Мілошевича і не повідомляти про нього нічого поганого, гуманітарна ж інтервенція НАТО була названа «військовим вторгненням». Пекіну вдалося повністю «переграти» американців у ході інформаційного протиборства під час азійської фінансово-економічної кризи 1997–1998 рр., представивши КНР у якості стабілізуючого фактора в АТР. А у травні 1999 р. міністри оборони КНР і Куби підписали угоду про створення на «Острові Свободи» китайського центру радіоперехоплення і стеження за супутниками США, аналогічного тому, що мав СРСР у м. Лурдес.

1 квітня 2001 р. почався другий етап інформаційної війни за владу в фінансовому світі між КНР і США, коли досить несподівано для американців банальна авіаційна пригода над Південно-Китайським морем (під час спроби китайських винищувачів витиснути розвідувальний літак ВМС США EP-3B за межі виключної економічної зони КНР сталося зіткнення, внаслідок якого один винищувач упав у море, а американський літак змушений був здійснити посадку на о. Хайнань, що належить КНР) перетворилася у гострий інформаційний геополітичний конфлікт. В Інтернеті спалахнула справжня війна між американськими і китайськими хакерами, причому почали її американці, які ламали китайські сайти, залишаючи в них образи на адресу КНР і, зокрема, пілота Ван Вея, що загинув. У відповідь китайське неформальне об'єднання Honker Union оголосило про початок відплатних дій – стався масовий злам американських сайтів, у тому числі й урядових, так, сайт уряду США зазнавав безперервної атаки протягом 6 годин. Після того як у Honker Union нарахували тисячу зіпсованих американських веб-вузлів, його члени поширили повідомлення, що вважають свою мету досягнутою.

Президент США Дж. Буш-молодший відрядив до о. Хайнань три есмінці оперативного флоту США й у різкій формі засудив китайців за те, що вони зволікають із дозволом американським представникам зустрітися з 24-ма членами екіпажу, оскільки це, на його думку, суперечить дипломатичній практиці. Щоб розрядити обстановку, офіційний Пекін дозволив зустріч (після чого есмінці були відкликані), але відпустив американських льотчиків на батьківщину лише після того, як 11 квітня 2001 р. отримав офіційного листа уряду США, в котрому висловлювався жаль з приводу інциденту.

Та оскільки жодна зі сторін не визнала себе відповідальною, конфлікт залишався неурегульованим ще півтора місяця, на консультаціях щодо подальшої долі літака-розвідника, оголошеного Пекіном військовим трофеєм, китайська сторона висунула вимогу до США взагалі відмовитися від польотів розвідувальних літаків уздовж узбережжя КНР. Лише 24 травня, задовольнившись вибаченнями американських урядовців, китайський уряд

погодився з пропозицією Вашингтона розрізати літак і переправити його у США на вантажному судні. Таким чином, принаймні частково, Пекіну вдалося змусити Вашингтон до того, чого не зміг добитися від Д. Ейзенхауера. М. Хрущов 40-ка роками раніше, - до вибачення за порушення повітряного простору іншої держави, навіть не в глибині її території, як це було з У-2 1 травня 1960 р., а над водами виключної економічної зони [22, 158-159].

Отже, медіа сьогодні стали основною зброєю у веденні інформаційно-психологічного впливу, тому що формують громадську думку. Медіа часто використовують усі способи і прийоми психологічного впливу, використовуючи різні маніпуляції та технології. Сучасні медіа формують всередині країни атмосферу ненависті та відволікають від власних проблем. Тому інформація є основною домінантою інформаційної війни. Вміння добре використовувати інформацію забезпечує високу ефективність інформаційного впливу. Дослідник В. Толубко вважає, що для здійснення інформаційно-психологічного впливу потрібно використовувати ЗМК для того щоб охопити широку аудиторію людей. Він зараховує ЗМК до елементу стратегічних сил інформаційного протиборства.

Інформаційно-психологічний вплив здійснюється безпосередньо словом через пропаганду різного рівня: світогляду, переконання, поглядів, уявлення, щоб збурити у людей позитивні / негативні емоції, почуття та глибокі переживання. Інформаційно-психологічні впливи можуть проявлятися не одразу, а через деякий час. Існує сучасна концепція порядку інформаційно-психологічного впливу, згідно якої маємо ефекти першого, другого, третього і наступного порядків. При чому, у цій концепції важко передбачити наслідки, тому що вони можуть бути і віддаленими та переосмисленими у часі: те, що на початковому порядку сприймалося як конструктивне, на останньому може мати деструктивний характер. У цій концепції є певна послідовність: «механізм», «дія», «ефект». Завершальним етапом є ефект інформаційно-психологічного впливу на ворогуючу сторону. Цей підхід працює на випередження інформаційної агресії.

На перший погляд, виграє війну той, хто має кращі технічні можливості, а програє інформаційно-психологічна складова суспільства певної держави, на яку здійснена агресія. Попри це, інформаційна система переможця насправді стає технічно вразливою у будь-якій точці глобальної мережі. Метою інформаційних війн є глобальний контроль на свідомість людей. Тому у державах можна збурити громадську недовіру до політиків, дестабілізувати ситуацію в країні, поширити сепаратистські настрої.

Однак, інформаційні технології як глобальна зброя може привести людство до жахливої катастрофи, тому що інформаційна війна передбачає існування одного суспільства шляхом виключення іншого. Головним принципом залишається наступальність та агресивність, які може блокувати феномен звернення «перегрітих» засобів комунікації у свою протилежність. Це відбувається після «кордону прориву», коли суспільство при зміні і перетворенні однієї системи в іншу включає механізм опору навіюванню – контрсугестію. Завдяки інформаційно- психологічному впливу засобами масової інформації здійснюється селекція аудиторії вразливої до дій агресора.

Теперішній етап розвитку інформаційної війни вже характеризується як друге покоління. Нині психологічним впливом створюється атмосфера бездуховності й аморальності. Роль інформаційно-психологічних впливів під час інформаційного протиборства займає ключову роль сучасності. Інформаційно-психологічна зброя є дуже небезпечною, оскільки вона впливає на свідомість людей, та охоплює широку аудиторію. Крім того, зважаючи на багаторівневий формат проявлення наслідків деструктивних інформаційних операцій, результат і наслідки передбачити дуже важко, а це ускладнює процес контролю над інформаційними впливами [20, с. 85-87].

Отже, можна підсумувати, що під інформаційною війною варто розуміти проведення широкомасштабних інформаційних дій, що застосовуються сторонами, які знаходяться у протиборстві, направлених проти соціальних та інформаційно-технічних систем держави з метою одержання інформаційної переваги над противником.

ВИСНОВКИ

Китайсько-американські торгові зв'язки сьогодні є одними з найбільш швидко прогресуючих у світі. Торгова війна між Китаєм і США зумовлена двома важливими чинниками. Перший стосується потенційної конкуренції між Китаєм та США за економічне та технологічне домінування у світі; другий пов'язаний зі зростанням популістських, ізоляціоністських та протекціоністських настроїв у світі у цілому та в США зокрема. Саме початок реалізації стратегії «Зроблено в Китаї – 2025 рік» вважають каталізатором торгової війни між США і КНР, адже Китай прагне підвищити свою самодостатність в основних десятих секторах економіки, які є важливим для розвитку стратегії.

Підводячи підсумки кваліфікаційної (бакалаврської) роботи, варто зазначити, що в цілому поставлені завдання були виконані.

У першому розділі кваліфікаційної (бакалаврської) роботи було визначено безпековий вимір США і КНР та, зокрема, описано, що наразі США припускають імовірність перетворення КНР у наддержаву, що несе загрозу безпеці Америки не лише у Східній Азії, але й на Близькому Сході та в Центральній Азії. Усіма наявними засобами США будуть намагатися загальмувати процес перетворення КНР у наддержаву, чи іншими словами, самостійний центр світової політики глобального масштабу з тим, щоб зберегти за собою статус одноосібного лідера-гегемона.

У другому розділі кваліфікаційної (бакалаврської) роботи надано теоретичне визначення поняття торгової війни між США та Китаєм, також були розглянуті передумови та причини виникнення торгової війни.

В свою чергу, був проаналізований вплив торгової війни на економіку США та КНР, у тому числі і на Україну. Визначено, що американо-китайська торгова війна впливає як на економіку в цілому, так і на окремі сектори країн. Торгові протистояння призводять до уповільнення зростання світової економіки. Наслідки американо-китайської торгової війни відбиваються на різних сферах ЗЕД Сполучених Штатів та Китаю, таких як: ринок акцій, біржових показників,

авіагалузь, машинобудування, аерокосмічна та оборонна сфери, сільське господарство та ін.

У третьому розділі підкреслено, що найбільш імовірним супротивником в інформаційному протиборстві Китай визначає Сполучені Штати Америки, які, з одного боку, кидають виклик у реалізації національної стратегії модернізації КНР, а з другого, виступають потенційним джерелом новітніх технологій. Тому Пекін шукає можливості зміцнення стабільності китайсько–американських відносин, одночасно розвиваючи відносини з іншими акторами міжнародних відносин, зокрема, Росією, Японією, ЄС задля створення стратегічної протизагрози США на регіональному та глобальному рівнях, а також впливу на ті напрями зовнішньої політики США, які можуть містити загрози для національних інтересів Китаю. Окрім того, визначено, що під інформаційною війною варто розуміти проведення широкомасштабних інформаційних дій, що застосовуються сторонами, які знаходяться у протиборстві, направлених проти соціальних та інформаційно-технічних систем держави з метою одержання інформаційної переваги над противником.

Підсумовуючи усе вищесказане, варто зазначити, що США переживають складні часи саме для проблем глобального лідерства. Нова адміністрація Білого дому повинна швидко та ефективно визначити для себе зовнішньополітичні пріоритети, аби не втрати існуючі позиції. США протистоять не просто Китаю з його поширенням економічного впливу, а з країною, що планує створити нову систему міжнародних відносин, яка буде відповідати потребам КНР. В разі продовження торговельних обмежень країнами на продукцію стратегічного значення, можна очікувати на сповільнення динаміки росту країн, а також посилення конкуренції за інші ринки збуту.

Протистояння США та КНР продовжиться та отримає продовження у вигляді загострення та поглиблення кризи. КНР продовжитиме посилюватиме власні позиції як в межах власного регіону, так і в світі загалом. Економічне відновлення від наслідків глобальної кризи для КНР не буде затяжним, що дасть можливість до втілення власних зовнішньополітичних планів у життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Фесенко М. В. Боротьба США та Китаю за глобальне лідерство у XXI столітті. Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки» (6). 2015. URL: https://elibrary.ivinas.gov.ua/3858/1/2015_%D0%91%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%82%D1%8C%D0%B1%D0%B0%20%D0%A1%D0%A8%D0%90%20%D1%82%D0%B0%20%D0%9A%D0%B8%D1%82%D0%B0%D1%8E%20....pdf (дата звернення: 20.02.2022).
2. Дужа І.А. Еволюція політики США в Азійсько-Тихоокеанському регіоні: монографія / Дужа І.А. Біла Церква: ДНВЗ «БНАУ», 2018. 198 с.
3. Сунгуровський М. В. Геополітичний аналіз балансу сил і змін у ньому на фоні російсько-українського конфлікту. *Центр Разумкова*. 14 с. URL: https://www.razumkov.org.ua/upload/1400153819_file.pdf (дата звернення: 22.02.2022).
4. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/kytai-ameryka-zbroni-syly-komentar/5908204.html> (дата звернення: 20.02.2022).
5. Городня Н. Д. Динаміка американсько-китайських відносин в кінці XX–XXI ст. як свідчення нової ролі Китаю у міжнародній системі. В кн.: Україна - Китай - 25 років співробітництва: результати та перспективи. «Один пояс, один шлях»: монографія / кер. авт. колективу і науковий редактор О.М. Олійник. Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», с. 74-97.
6. Як КНР нарощує свою військову потужність. URL: https://defence-ua.com/army_and_war/jak_knr_naroschuje_svoju_vijskovu_potuzhnist-5922.html (дата звернення: 23.02.2022).
7. Фесенко М. В. Перспективи збереження лідерства США в постбіполярній міжнародній системі. Інститут всесвітньої історії НАН України. С. 31. URL: <http://www.americanstudies.history.knu.ua/wp-content/uploads/2017/01/%D0%A4%D0%B5%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE-%D0%9C..pdf> (дата звернення: 26.02.2022).
8. Якубовський С. О., Родіонова Т. А., Бабінчук О. С. Торговельне протистояння США та Китаю: причини та наслідки. Вісник ХНУ імені В.Н.

Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм». Вип. 11, 2020. С. 35.

9. Гавриленко Н. М., Широкий Г. М. Щодо відносин між США та КНР у торговельній сфері. Національний інститут стратегічних досліджень. С. 4-5. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-11/china-usa.pdf> (дата звернення: 27.02.2022).

10. Хто виграє: Китай чи США? Економічний аспект протистояння. URL: https://lb.ua/world/2022/02/04/504635_ho_vigraie_kitay_chi_ssha_ekonomichnyi.html (дата звернення: 27.02.2022).

11. Торгові війни США vs Китай – Kyiv International Economic Forum. URL: <https://forumkyiv.org/uk/analytics/torgovi-vijni> (дата звернення: 28.02.2022).

12. Андрощук М. В. Відносини США та Китаю на сучасному етапі (торговельно-економічний аспект). *Наукові записки студентів та аспірантів*. Серія «Міжнародні відносини». Випуск 5. 2020. С. 110.

13. Новая торговая реальность: какие последствия для мира и Украины несет соглашение США и Китая.

URL: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/experts/2020/01/27/7105581/> (дата звернення: 03.03.2022)

14. Геополітичний трикутник США–Китай–ЄС. Економічні інтереси України на тлі суперечностей. URL: <http://prismua.org.tilda.ws/china> (дата звернення: 05.03.2022).

15. Кіца М. Теоретичні та практичні аспекти ведення інформаційної війни у ЗМІ / Мар'яна Кіца, Ганна Свинаренко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Журналістські науки. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019. № 3. С. 69-75.

16. Почепцов Г. Г. Інформаційна війна як інтелектуальна війна. URL: <https://ms.detector.media/manipulyatsii/post/5380/2012-12-16-informatsiyna-viyna-yak-intelektualna-viyna/> (дата звернення: 10.03.2022).

17. Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави: зб. тез наук. доп. наук.-практ. конф. (Київ, 26 березня 2021 р.). Київ : НА СБУ, 2021. 346 с.

18. Кучмій О. П. Стратегія інформаційної безпеки в структурі внутрішньої й зовнішньої політики КНР. *Міжнародна інформаційна безпека: сучасні концепції і практика. Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Випуск 102 (Частина I), 2011. С. 158-171.

19. Joint Vision 2020.

URL: <http://www.ndu.edu/ndu/nwc/AY00/5602SYL/Topic10.html> (дата звернення: 15.03.2022).

20. Україна і світ: теоретичні та практичні аспекти діяльності у сфері міжнародних відносин: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 8–9 квіт. 2020 р. / М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв; редкол.: М. М. Поплавський (голова), Костиця І. О. (заст. голови) [та ін]. Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2020. 332 с.

21. Бельська Т. В. Інформаційно-психологічна війна як спосіб впливу на громадянське суспільство та державну політику держави. *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. Серія : Державне управління. 2014. Вип. 1. С. 49-56.

22. Буравкова А. Американсько-китайські відносини в постбіполярну епоху: глобальний і регіональний вимір. *Політичний менеджмент* № 59. 2013. С. 154-166.

URL: https://ipiend.gov.ua/wpcontent/uploads/2018/08/buravkova_amerykansko.pdf (дата звернення: 20.03.2022).

23. Deruda, The Digital Diplomacy Handbook: How to Use Social Media to Engage with Global Audiences Create space Independent Publishing Platform. Chapter 6 Twitter , 2014. С. 63. 61

24. Flemming S.Hansen, Donald Trump and US -Russian Relations. Geopolitical bromance or business-as-usual. DIIS. Policy Brief, 2016. С. 3

25. G.Wiseman and P. Sharp. Diplomacy in R. Devetak et al. / An Introduction to International Relations, 3rd ed. Cambridge University Press, 2017. C. 297

26. Gates, B. & Huang, Y. Sources and Limits of Chinese 'Soft Power.' / Survival, Vol. 48. № 2. 2016, C. 17-36.

27. Дудко І.Д. Стратегічна парадигма США на початку 2010-х рр.: дилема підходів і шляхів реалізації / І.Д.Дудко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2012. Випуск 107 (частина 1). С. 46-53.

28. Китай вимагає від КНДР припинити ракетні і ядерні випробування [Електронний ресурс]. URL: <http://nv.ua/ukr/world/geopolitics/kitaj-zazhadav-vid-kndrripiniti-raketni-i-jaderni-viprobuvannja-1623809.html>

29. Хоруженко О. / Аспекти китайської геополітики [Текст] / О. Хоруженко // Визвольний шлях. 2005. Вересень-Жовтень. С. 50-61.

30. Цзайци Лю. Что впереди у КНР и США: вооруженный конфликт или потенциальный союз? [Текст] / Цзайци Лю // Мировая экономика и международные отношения. 2005. № 6. С. 76-85

31. Borger J. North Korea attack on Guam could "quickly escalate in towar James Mattis. The Guardian. 15 August, 2017. [Electronic resource]. URL: <https://www.theguardian.com/world/2017/aug/14/north-korean-missiles-probably-engine-sourced-from-russia-or-ukraine-icbm>

32. Foreign Affairs. 2000. Jan/Feb.P.56.URL: <http://www.foreignaffairs.com/articles/55630/condoleezza-rice/campaign-2000-promoting-the-national-interest>.
Global Trends 2015: A Dialogue About the Future With Nongovernment Experts [Електронний ресурс] // CIA. 2000. December. URL: http://www.foia.cia.gov/docs/DOC_0000516933/DOC_0000516933.pdf.

33. Huetung Yan. How China can defeat America? [Електронний ресурс] / Yan Huetung // The New York Times. November 20, 2011. URL: <http://www.nytimes.com/2011/11/21/opinion/howchinacandefeatamerica.html?pagewanted=all>.

34. Kagan R. The Present Danger / R.Kagan, W.Kristol // The National Interest. 2000. Spring. P. 59-72.
35. Mc Rae H. TheWorldin 2020. Culture, Powerand Prosperity / H. Mc Rae Boston: Harvard Business School Press, 1994. P. 276.
36. Pentagon chief says US goalin North Korea is diplomacy, not war [Electronic resource]. URL: <https://www.irishtimes.com/news/world/asia-pacific/pentagonchief-says-us-goal-in-north-korea-is-diplomacy-not-war-1.3271450>
37. US and South Korea tostage huge military exercise despite North Korea crisis [Electronic resource]. URL: <https://www.theguardian.com/world/2017/aug/11/north-korea-us-south-korea-huge-military-exercise>